

GEZOND IN ...

BESTAANSZEKERHEID EN GEZONDHEID

WERKEN AAN EEN STRUCTUREEL ANDERE MANIER VAN DENKEN, DOEN EN ORGANISEREN

 Pharos

Samen voor gelijke
kansen op gezondheid

PLATFORM31

kennis van stad en regio

INHOUD

Inleiding 3

Anders denken, doen en organiseren 3

Concrete handreiking om mee aan de slag te gaan 4

Waar kun je aan werken? 5

1. Bevraag je mensbeelden 5

2. Pak de stigma's rond bestaanszekerheid aan 6

3. Zet ervaringsdeskundige kennis en ervaringen in 7

4. Besteed aandacht aan bejegening en houding 9

5. Gebruik wetenschappelijke kennis (meer) en combineer deze met praktijkkennis 10

6. Kies voor toegankelijke communicatie 12

7. Bouw vanaf het begin breed samen en leg domeinoverstijgende verbindingen 14

8. Gebruik bestaande projecten en/of structuren 15

Slotwoord: Van goede voorbeelden, tips en tools naar structurele systeemverandering 16

INLEIDING

Mensen met een lagere sociaaleconomische positie leven in Nederland gemiddeld 7 tot 8 jaar korter, en brengen zelfs 21 jaar minder door in goed ervaren gezondheid dan mensen met een hoge opleiding of inkomen. De oorzaken van deze gezondheidsverschillen liggen vaak niet alleen binnen het zorgdomein, maar juist in de bredere leefomstandigheden waarin mensen geboren worden, opgroeien, wonen en werken.

Bestaanszekerheid is een belangrijke factor voor het ontstaan én in stand houden van (sociaaleconomische) gezondheidsverschillen. Want financiële zorgen vergroten de kans op chronische stress, en chronische stress is letterlijk ziekmakend – zowel fysiek als mentaal. Het verslechtert het denk- en doenvermogen, zoals het vermogen om je te concentreren, te plannen of impulsief gedrag te beheersen. Dit alles maakt het moeilijker om goed voor jezelf te zorgen en de juiste keuzes te maken in deze vicieuze cirkel. Daarnaast, als je gezondheid tegenzit, is het moeilijker om je geldzaken op orde te houden.

Juist daarom speelt de gemeente een sleutelrol. Gemeenten staan het dichtst bij inwoners en hebben invloed op de domeinen waar de oorzaken van gezondheidsverschillen liggen: inkomen, wonen, schulden, zorg, werk, onderwijs, leefomgeving en participatie. Een integrale aanpak biedt daarbij kansen om de onderliggende oorzaken van gezondheidsverschillen effectiever aan te pakken. Dit vraagt van gemeenten een paradigmashift: van een verkokerde, regelgedreven organisatie naar een opgavegerichte overheid die vertrekt vanuit de leefwereld van inwoners, die over domeinen heen denkt en verantwoordelijkheid met samenwerkende organisaties deelt. Daarbij verschuift de focus van procedures en regels naar waarden zoals gelijkwaardigheid, inclusie

en solidariteit, met als doel dat iedere bewoner eerlijke kansen krijgt op een gezond en zeker bestaan.

De huidige groeiende armoedecijfers en de groter wordende kloof in gezondheidsverschillen laat zien dat de problematiek urgent is. Juist daarom is dit hét moment om structureel te veranderen door anders te leren denken, doen en organiseren, en zo tot een integrale aanpak van gezondheid en bestaanszekerheid te komen.

ANDERS DENKEN, DOEN EN ORGANISEREN

Om bestaanszekerheid en gezondheid echt in samenhang te kunnen aanpakken, is een fundamentele verandering nodig in hoe gemeenten denken, doen en organiseren.

Anders denken vraagt van gemeenten dat zij bestaanszekerheid en gezondheid benaderen als één samenhangend maatschappelijk vraagstuk, geworteld in de leefwereld van inwoners en in het streven naar rechtvaardigheid en gelijke kansen. Het vraagt om een cultuur van reflectie en leren, waarin bestaande aannames voortdurend worden bevestigd en waarin lef en intrinsieke motivatie om nieuwe perspectieven te ontwikkelen vanzelfsprekend zijn. Ook is er ruimte nodig om te wagen aan nieuwe manieren van denken en om deze geleidelijk eigen te maken.

Anders organiseren betekent dat gemeenten hun inrichting en sturing aanpassen om integraal werken mogelijk te maken. Dit houdt in dat verkoke-

ring wordt doorbroken en dat beleidsterreinen zoals werk & inkomen, zorg, wonen, onderwijs en veiligheid structureel samenwerken. Gezamenlijke doelen, passende governance, duidelijke verantwoordelijkheden en duurzame samenwerking vormen hierbij de basis. Zo ontstaat een systeem dat integraal werken ondersteunt en niet belemmert.

Anders doen komt tot uiting in het dagelijkse werk van gemeenten. Dit betekent dat beleid en uitvoering worden vormgegeven vanuit de leefwereld van inwoners, met oplossingen die daadwerkelijk aansluiten bij hun behoeften. Het werk gebeurt op basis van gelijkwaardigheid, in samenwerking met inwoners, vrijwilligers, professionals en maatschappelijke partners. De focus ligt op concrete acties op de werkvloer, waarbij maatwerk en domeinoverstijgend samenwerken centraal staan.

CONCRETE HANDREIKING OM MEE AAN DE SLAG TE GAAN

Binnen het programma [GezondIn](#) werken Pharos en Platform31 samen aan het verkleinen van vermijdbare gezondheidsverschillen door kennis en praktijk effectief te verbinden. Dit heeft geleid tot concrete, breed toepasbare producten zoals het [Inspiratie- en werkboek](#) Armoede, schulden en gezondheid, de [gesprekstool](#) voor gemeenten over het combineren van armoede- en gezondheidsbeleid, en een [essay en podcast](#) met adviezen voor gemeenten en andere overheden die helpen om gezondheid en bestaanszekerheid structureel en domeinoverstijgend te organiseren.

De bereidheid om te veranderen en integraal te werken groeit, maar vaak ontbreekt het nog aan praktische kennis, capaciteit en middelen om te veranderen binnen de cultuur, structuur en praktijk van een systeem. Met deze handreiking ondersteunen we gemeentelijke beleidsmakers en uitvoerders die willen werken aan die omslag. De handreiking biedt praktische voorbeelden, concrete stappen en inspiratie om direct mee aan de slag te gaan.

Het is een uitnodiging aan gemeenten om hun cruciale rol te pakken: om barrières in het systeem te doorbreken, domeinen te verbinden, en inwoners een eerlijke kans te geven op een gezond en zeker bestaan. De urgentie is groot en de beweging begint bij gemeenten.

WAAR KUN JE AAN WERKEN?

Zoals we in de inleiding aangaven, vraagt een echte transitie om een fundamenteel andere manier van werken – en daarmee een fundamentele verandering van de cultuur, structuur en praktijk binnen je gemeente of organisatie. Deze verandering gaat uiteraard in stappen. De onderstaande voorbeelden, tips en tools helpen je om per thema daadwerkelijk stappen te zetten in anders denken, organiseren en doen.

1. BEVRAAG JE MENSBEELDEN

Mensbeelden zijn veronderstellingen over wat mensen willen en kunnen, en hoe ze zich (zouden moeten) gedragen. Een dominant mensbeeld is bijvoorbeeld die van de rationele of zelfredzame burger. Mensbeelden hebben veel invloed op hoe beleid en uitvoering uitpakt. Niet alleen woordgebruik in beleid weerspiegelt een onterecht mensbeeld, ook de communicatie met bewoners wordt door gebruikte mensbeelden beïnvloed. Beleidsmakers zijn zich vaak niet bewust dat de mensbeelden die ze hanteren bij beleidskeuzes te gesimplificeerd, te optimistisch of juist te negatief zijn. Dat kan problematisch zijn als het mensbeeld onbedoeld stigmatiseert, vernedert of bepaalde groepen uitsluit. Het bevragen en expliciet maken van deze mensbeelden is dan ook belangrijk om ze uiteindelijk te kunnen veranderen.

Voorbeeld

- De gemeente Ede wil de gezondheid en bestaanszekerheid van inwoners duurzaam versterken. De gemeenteambtenaren onderzochten intern hun eigen aannames. Daarin kwam onder andere naar voren dat veel collega's een vergelijkbare achtergrond hebben, wat kan leiden tot een uniform

mensbeeld dat niet overeenkomt met de pluriformiteit in de samenleving. Lees hier hoe de gemeente inzicht kreeg in hun impliciete mensbeelden en het gesprek erover op gang bracht: [Ede maakt mensbeelden expliciet](#) om beleid te verbeteren.

Tips

- Maak de impliciete mensbeelden in je beleid expliciet door het structureel gebruik van een reflectievraag in alle gemeentelijke stukken zoals: 'Van welk mensbeeld gaan we uit in dit beleidsproces?' Bevraag vervolgens je mensbeelden en pas ze aan als ze niet kloppen.
- Wees je bewust van de samenstelling van je team. Zorg voor diversiteit en verschillende mensbeelden binnen je organisatie.
- Beleid is de praktische uitwerking van mensbeelden én waarden in concrete maatregelen. Onderzoek daarom ook de fundamentele waarden die je denken en handelen beïnvloeden, zoals solidariteit, gelijkheid of rechtvaardigheid. Hoe je hierin bewuste keuzes kunt maken, lees je in het [korte verslag](#) van een lezing van Paul van Geest, hoogleraar Economie en Theologie aan de Erasmus Universiteit van 18 maart 2025.

Tools

- Voor een diepgaandere analyse over mensbeelden, lees het [essay](#) *Machtige Mensbeelden* (RVS) en de [publicatie](#) *Mensbeelden achter beleid* (SCP).
- Voor meer praktische handvatten hoe je omgaat met mensbeelden in jouw gemeente, volg de [modules](#) *Mensbeelden bij beleid* van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (RVS).

- Luister [deze podcast](#) van Platform31 over het thema mensbeelden en hoe deze doorwerken in beleid rondom armoede en schulden.
- Pharos ontwikkelt workshops die gemeenten helpen waardegedreven te werken aan het bevorderen van gelijke kansen op gezondheid. In deze training staat de WPR-methode (*What's the Problem Represented to be?*) centraal waarbij zes kernvragen worden gebruikt om de impliciete aannames, effecten en de politieke context achter een beleidsvoorstel te ontleden. Hierbij ligt de focus op wat er buiten beschouwing wordt gelaten en hoe de 'oplossing' het probleem zelf creëert. Heb je belangstelling, neem contact op met strategisch adviseur Irene Lottman van Pharos (i.lottman@pharos.nl).
- Wil je ook werken met mensbeelden gebaseerd op vertrouwen en de leefwereld van bewoners? In de onderzoeksrapportages van [Divosa](#) lees je over de uitdagingen en opvattingen rond responsief werken voor [bestuurders](#) en [leidinggevenden](#).

2. PAK DE STIGMA'S ROND BESTAANSZEKERHEID AAN

Uit een [verkenning van Movisie](#) uit 2023 blijkt dat mensen in bestaansonzekerheid vaak te maken hebben met stigma en vooroordelen. Zij voelen met name dat hun bestaansonzekere situatie als hun eigen schuld wordt gezien en dat hun arbeidsmoraal wordt ontkend. Taal- en beeldgebruik richting bewoners kan ook (onbedoeld) stigmatiserend zijn en leiden tot gevoelens van onbegrip, wantrouwen en weerstand. Dit alles heeft tot gevolg dat mensen ervaren dat zij niet worden vertrouwd. Dat leidt weer tot schaamte, waardoor zij niet om hulp of ondersteuning willen vragen. Daarnaast heeft het stigma negatieve gevolgen voor hun gezondheid en welzijn. Het draagt bij aan het in stand houden van bestaansonzekerheid, doordat het stigma het juist moeilijker maakt om uit bestaansonzekerheid te komen. Ook leidt stigma tot polarisatie tussen de groep die leeft in bestaanszekerheid en de groep zonder bestaanszekerheid. Hierdoor ervaren mensen drempels om er over te praten

en om hulp te zoeken. Het is dus van belang om hierover na te denken en stigmatisering te verminderen.

Voorbeelden

- De gemeente Breda introduceerde eind 2024 [het programma](#) "Meedoen en rondkomen" (2025-2028) met als expliciet doel het stigma op armoede en problematische schulden te doorbreken. Zo regelde de gemeente dat de [Bredapas](#) niet alleen gratis verstrekt wordt aan mensen met een laag inkomen, maar dat ook andere Bredanaren de pas kunnen kopen zodat op het gebruik ervan geen minima-stempel meer zit.
- In Schiedam heeft het Stedelijk Museum Schiedam samen met ervaringsdeskundigen uit de gemeente Schiedam de [online tentoonstelling](#) *Uit Armoede* ontwikkeld. De tentoonstelling gaat over beeldvorming en complexiteit van leven in armoede: wat betekent het voor iemand om te leven met te weinig geld? De verhalen worden rijk geïllustreerd met foto's, kunstwerken en geluidsfragmenten.
- In Roermond loopt de [aanpak Afrekenen met schulden](#). Er wordt expliciet gehandeld vanuit het principe dat schulden iedereen kunnen overkomen: financiële problemen zijn niet het gevolg van iemands persoonlijke falen, maar hebben structurele en systemische oorzaken. Het gaat om mensen met problematische schulden die niet in een bestaande schuldenregeling kunnen, en waarbij ook problemen op andere levensterreinen spelen. Het Kansfonds koopt deze schulden af. Hierdoor komen mensen niet in een lang schuldsaneringstraject terecht en wordt er weer gewerkt aan perspectief.

Tips

- Werk samen met opgeleide ervaringsdeskundigen om je beleid en uitvoering te toetsen op stigmatiserend taal- en beeldgebruik.

- Er zijn verschillende beeldbanken die beelden aanbieden die getest en niet stigmatiserend zijn (zie hieronder bij Tools).
- Het is vaak moeilijk om stereotypen te weerleggen. Zet daarom [counter-stereotypen](#) in om automatische denkpatronen te doorbreken. Dit zijn realistische voorbeelden die afwijken van het dominante stereotype, zoals een jonge vrouw die dakloos is.

- Ben je op zoek naar meer werkzame aanpakken in de praktijk, lees het [Movisie dossier](#) *Wat werkt bij het tegengaan van stigma rondom bestaansonzekerheid* voor meer manieren om stigma rondom bestaanszekerheid te doorbreken.
- Er zijn verschillende organisaties die ervaringsdeskundigen op het gebied van bestaanszekerheid en gezondheid opleiden, zoals [Sterk uit Armoede](#), dat ervaringsdeskundigen opleidt, ondersteunt en ze naar werk begeleidt. Sterk uit Armoede heeft een pool van ervaringsdeskundigen en samen met Pharos bieden ze de [training Ervaringswerker geldzorgen en gezondheid](#) aan voor ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen gezondheid.
- Ga voor beelden zonder stigma naar de [beeldbank van Kansfonds](#) met foto's over bestaansonzekerheid of de [beeldbank van het Beelddepot](#) en de [beeldbank van het Straatconsulaat](#) met foto's over dak- en thuisloosheid.

3. ZET ERVARINGSDESKUNDIGE KENNIS EN ERVARINGEN IN

Onderzoek toont aan dat samenwerken met inwoners en ervaringsdeskundigen en/of sleutelpersonen tot beter beleid leidt. Te vaak wordt beleid gemaakt dat mensen niet écht helpt en niet aansluit bij waar behoefte aan is. Ook in de uitvoering sluiten werkwijzen en interventies niet goed aan. Deze hebben daardoor geen of onvoldoende effect en worden vaak zelfs als stigma-

tiserend ervaren. Door te kijken vanuit het perspectief van bewoners worden niet-werkende systemen zichtbaar. Het maakt beleid realistischer, vergroot draagvlak en versterkt vertrouwen. Door samen te werken met bewoners ontstaat meer bewustzijn van wat niet werkt, het leidt tot gelijkwaardigheid, wederzijds leren, vertrouwen én verandering. Houd hierbij rekening met verschillen tussen doelgroepen. Het samenwerken met inwoners, ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen draagt niet alleen bij aan anders denken, maar ook aan anders doen en anders organiseren. Het is daarom ook een manier om voortdurend bezig te zijn met cultuur- en structuurverandering.

- De gemeente [Wageningen](#) stelt als kernprincipe dat mensen niet alleen moeten kunnen rondkomen, maar ook moeten kunnen deelnemen aan de samenleving. Zij heeft dit concreet vormgegeven met het zogenoemde Maatschappelijk Meedoen Budget, gebaseerd op het NIBUD-principe 'niet veel maar toereikend'. Wageningen had aanvankelijk zes loketten met elk hun eigen regeling. Op advies van bewoners en cliëntenraden is dit teruggebracht naar één loket met slechts drie regelingen. Dit verminderde onduidelijkheid en vereenvoudigde de toegang tot ondersteuning.
- Ook de gemeente [Tilburg](#) heeft zowel bestuurlijk als beleidsmatig ervaring met het luisteren naar de stem van hun bewoners. Beleidsmedewerkers organiseerden gesprekstafels met bewoners en gingen op huisbezoek om te praten over wat zij nodig hebben voor bestaanszekerheid in brede zin.
- De gemeente [Utrecht](#) heeft veel ervaring in het werken met ervaringsdeskundigen. De [Armoedecoalitie](#) in Utrecht wil dat zij in verschillende rollen en op diverse plekken een plek krijgen. Daarvoor hebben zij een pool van ervaringsdeskundigen voorhanden. Een aantal van deze ervaringsdeskundigen heeft een [manifest](#) over dit onderwerp opgesteld.
- De gemeente Amsterdam maakt in sommige wijken gebruik van Buurtwerkkamers waar bewoners andere kwetsbare bewoners kunnen

ondersteunen, bijvoorbeeld met financiële zaken. Uit [onderzoek](#) van de Hogeschool van Amsterdam over de Buurtwerkkamers kwamen eerste voorzichtige positieve resultaten naar voren.

- De gemeente [Nijmegen](#) laat bestaanszekerheid niet beoordelen op basis van administratieve labels, maar van de daadwerkelijke ervaring van inwoners. Ze richten zich op financiële steun en schuldhulp, maar erkennen dat wonen, voeding en andere basisbehoeften daar integraal onderdeel van zijn – en bieden ondersteuning in die bredere context. Ze hebben in hun nieuwe [visie Bestaanszekerheid](#) intensief samengewerkt met twee ervaringsdeskundigen.

Tips

- Benader bestaanszekerheid vanuit alle relevante aspecten (inkomen, wonen, leefomgeving, gezondheid, geldzaken, participatie) en denk mee met bewoners in hun volledige levenscontext, niet alleen vanuit financiële kaders.
- Zet ervaringsdeskundigen en/of sleutelpersonen in een betaalde functie binnen de gemeente of bij een netwerkpartner. Zorg voor adequate begeleiding en goede voorbereiding van collega's op hun komst. Je kunt ervaringsdeskundigen voor de korte en langere termijn inhuren bij [Sterk uit Armoede](#).
- Geef ervaringsdeskundigen structureel een rol in overleg, ontwerp en uitvoering. Lees bijvoorbeeld [dit indringende gesprek](#) met een ervaringsdeskundige.
- Erken dat er diversiteit is in wensen en behoeften, en pas beleid, praktijk en communicatie daarop aan.
- Boor ook de ervaringskennis van medewerkers binnen je organisatie aan door hun eigen kennis en ervaringen met bestaansonzekerheid op een open en veilige manier bespreekbaar te maken, zodat zij de ruimte en erkenning voelen om dit te delen.

Tools

- Lees hoofdstuk 4 van het [Inspiratie- en werkboek](#) armoede, schulden en gezondheid.
- Lees [deze publicatie](#) over samenwerken met bewoners in armoede.
- Lees dit [overzicht van beschikbare sleutelpersonen](#) in Nederland op het gebied van gezondheid (en soms ook geldzorgen).
- Luister [deze podcast](#) over de meerwaarde van de ervaringsdeskundige.
- Lees hoe in [coalities Kansrijke Start](#) wordt samengewerkt met inwoners, waarbij de gesprekken vaak over bestaanszekerheid gaan.
- Lees hoe zeven [ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen](#) in hun eigen gemeente actief zijn.

“Echte impact op gezondheidsverschillen bereik je niet alleen met cijfers, maar met relaties. Door mensen met ervaringskennis serieus te nemen, ontstaan duurzame inzichten en oplossingen. Deze aanpak vraagt om lef, aanpassing en tijd, maar leidt tot beleid dat raakt én werkt”

Gera Nagelhout, bijzonder hoogleraar Gezondheidsverschillen bij de afdeling Gezondheidsbevordering van de Universiteit Maastricht.

4. BESTEED AANDACHT AAN BEJEGENING EN HOUDING

Bestaanszekerheid draait niet alleen om voorzieningen, maar ook om respectvol en gelijkwaardig contact. Het taalgebruik van gemeenteambtenaren sluit vaak niet aan bij de belevingswereld van de bewoners die zij willen bereiken. De mensbeelden die aan beleid en praktijk ten grondslag liggen beïnvloeden vaak bewust of onbewust de bejegening, houding en het taalgebruik van professionals. Let ook op het (ontbreken van) bewustzijn dat je in een ongelijke machtsverhouding zit met bewoners die afhankelijk zijn van jouw hulp en ondersteuning. Een bewoner die moeite heeft om de eindjes aan elkaar te knopen kijkt meestal niet naar zichzelf als 'kwetsbaar' of als iemand met een 'lagere sociaaleconomische status'. De taal en beelden die je gebruikt en de houding die je aanneemt doen ertoe.

Voorbeelden

- De gemeente Enschede maakte in 2020 nieuw beleid gericht op ondersteuning van inwoners met een kleine beurs: [Rondkomen met je inkomen](#), waarbij ze er bewust voor kozen om niet het woord armoede te gebruiken. Hierbij hoort onder andere dit [laagdrempelige filmpje](#) voor bewoners.
- Soms kan het helpen om je beleid te toetsen door middel van klantreizen. Hierdoor ervaar je zelf als medewerker hoe het is voor een bewoner om bijvoorbeeld een regeling aan te vragen. Zo nam de Gemeente [Leiderdorp](#) dit mee in haar plannen.

Tips

- Investeer in training en reflectie om medewerkers bewust te maken van hun houding, bejegening en taalgebruik. Houd rekening met beeldvorming en pas je communicatie daarop aan, ook binnen je organisatie.
- Toon oprechte belangstelling en bouw actief aan vertrouwen. Een goed, gelijkwaardig gesprek is pas mogelijk wanneer je echt geïnteresseerd bent

in de leefomstandigheden en het perspectief van de bewoner. Kom ook je beloften na, omdat dit het vertrouwen direct versterkt.

- Kies voor een brede, open en niet-oordelende gespreksvoering. Kijk naar alle factoren die in iemands situatie spelen (gezondheid, schulden, sociale contacten, werk, etc.) en bespreek dit zonder aannames of vooroordelen, zodat je expliciet uitstraalt dat het gesprek bedoeld is om samen naar passende ondersteuning te zoeken.

Tools

- Benut deze [praatplaat](#) met op de achterkant nuttige links en tips om binnen je organisatie het gesprek over beeldvorming en taal te beginnen.
- Lees voor een aantal praktische tips [Lessen over beeldvorming en taal](#) bij armoede en schulden.
- In de [publicatie Een goed gesprek voor een brede aanpak van gezondheidsverschillen](#) delen vijf ervaren professionals uit het sociaal domein hun ervaringen met hoe zij het 'goede gesprek' met een bewoner aangaan. Het geeft een overzicht van de belangrijkste ingrediënten en tips voor een goed gesprek.
- Lees het [onderzoek van Fontys Hogeschool](#) over hoe mensen in bestaansonzekerheid in vier landelijke kranten gerepresenteerd werden en kijk het [webinar](#) terug waarin het onderzoek werd gepresenteerd en bediscussieerd met (met name) gemeenteambtenaren.
- Divosa weidt in de publicatie 'Aan de slag met rechtsbescherming' een [hoofdstuk](#) aan bejegening van bewoners en verwijst naar een [Mystery Module](#) met ervaringen van bewoners en uitvoerders.
- Wil je simpele uitgeschreven oefeningen om als professional eenvoudig te werken en communiceren, doorloop dan [het boekje Ik maak van jou een eenvoud expert](#).
- Een krachtig instrument om onder andere het effect van de bejegening op de inwoners in de dienstverlening inzichtelijk te maken, zijn spiegelgesprekken. In een begeleid kringgesprek staan de ervaringen

van inwoners centraal en mogen professionals en beleidsmakers enkel luisteren. Dit gesprek is onderdeel van een spiegeltraject waarbij inwoners en professionals gezamenlijk verbeteringen ontwikkelingen. Wil je meer lezen over dit instrument en opgedane ervaringen, lees dan deze [uitgebreide beschrijving](#).

5. GEBRUIK WETENSCHAPPELIJKE KENNIS (MEER) EN COMBINEER DEZE MET PRAKTIJKKENNIS

Er is veel onderzoek gedaan naar de oorzaken en gevolgen van leven in bestaansonzekerheid en de weerslag daarvan op gezondheid en andere gebieden. Wetenschappelijke kennis over armoede, gezondheid, stress en welzijn wordt echter in de praktijk nog onvoldoende benut door kennislacunes, systeembependingen of bepaalde overtuigingen, zoals het geloof dat schulden een individueel probleem zijn en zelf moeten worden opgelost. Maak daarom gebruik van de kennis die er is in je concrete aanpakken en interventies.

Voorbeelden

- De gemeente Utrecht benut wetenschappelijke kennis in haar [beleidsnota Gezondheid](#), dat als doel heeft om in 2040 de gezondheidsverschillen in Utrecht tussen de laagste en hoogste sociaaleconomische groepen met 30 procent te laten afnemen. Ook het Utrechts [Gezondheidsmodel](#) is gebaseerd op wetenschappelijke kennis en laat zien welke onderliggende factoren gezondheid beïnvloeden.
- Het onderzoeksproject [Minding the Gap](#) van de Universiteit Utrecht combineert wetenschappelijke, professionele en ervaringskennis door ervaringen van jongeren met geldzorgen als vertrekpunt te nemen. Ze gebruiken wetenschap om te verklaren en betrekken professio-

nals om samen te bepalen wat daadwerkelijk veranderd kan worden. In verschillende participatieve werkvormen gaan jongeren uit de wijken [Kanaleneiland \(Utrecht\)](#) en [Liendert \(Amersfoort\)](#) aan de slag met de vraag: wat is de invloed van opgroeien met geldzorgen op de mentale gezondheid van jongeren in deze wijk? Op basis van de antwoorden ontwikkelen jongeren, onderzoekers en professionals samen passende interventies.

Tips

- Benut actuele kennis en analyses, bijvoorbeeld de cijfers over gezondheidsverschillen, om urgentie te delen en keuzes te onderbouwen. Zet in op ongelijk investeren voor gelijke kansen, zoals de gemeente [Amsterdam](#) en de gemeente [Utrecht](#).
- Benut de wetenschappelijke kennis over de oorzaken en gevolgen van chronische stress om je beleid en praktijk stress-sensitief in te richten.
- Verminder stress bij bewoners door je informatievoorziening duidelijk, toegankelijk en eenduidig te maken.

Tools

- Meer weten over chronische stress? Lees [deze publicatie](#) van Pharos over leven met ongezonde stress en kijk naar deze [korte animatie](#) over wat er in je hoofd en lijf gebeurt bij langdurige stress.
- Lees [deze publicatie](#) van Platform31 over gedragsbewust werken in het sociaal domein.
- Hoe weet je of je als gemeente iedereen bereikt? Lees [deze publicatie](#) van het lectoraat Armoede Interventies: *Vindplaatsen verborgen armen: naar effectievere wegen om huishoudens met een laag inkomen te ondersteunen*.
- Bekijk de [publicaties van Klasien Horstman](#), hoogleraar Filosofie van de Publieke Gezondheidszorg aan de Universiteit Maastricht, over hoe gezondheidsbevordering juist gezondheidsongelijkheid versterkt, zoals [dit artikel](#) in het Tijdschrift voor Gezondheidszorg en Ethiek.

Hieronder staan enkele voorbeelden van actuele inzichten uit 2025 die kunnen helpen bij bewustwording en kan aanzetten tot actie:

- Gezondheidsverschillen blijven groot: mensen met een laag inkomen leven gemiddeld 21 jaar minder lang in goed ervaren gezondheid. Mannen met een lage opleiding leven gemiddeld 6 jaar korter, voor vrouwen is dit 4,8 jaar. Mannen met een laag inkomen leven gemiddeld 8,8 jaar korter, vrouwen 7,1 jaar.¹
- Invloed van chronische stress op lichaam en doe- en denkvermogen. Chronische stress maakt ziek en leidt tot verminderd vermogen om te plannen en langetermijnbeslissingen te nemen, verminderd vermogen om te leren en onthouden, geeft meer onrust en angst en een verhoogde kans op depressie en verslaving².
- In dertig jaar tijd is het aantal huishoudens met problematische schulden verdrievoudigd. Hierbij is vaak sprake van 'systeemschulden': schulden bij de overheid of andere organisaties met een publieke functie. Gemeenten en woningcorporaties staan op plek 4 van de grootste schuldeisers.³ Minder schade door schuld. Beleidsvoorstellen om slimmer met problematische schulden om te gaan en zo miljarden te besparen. (De Argumentenfabriek).
- Mensen ervaren systeemstress door hun afhankelijkheid van het systeem. Dit komt omdat het stelsel te ingewikkeld is geworden, men afgewezen wordt en vastloopt in de regels, en omdat het risico bestaat op het moeten terugbetalen van toeslagen of het betalen van een boete. Dit kan leiden tot het mijden van interactie met de overheid en het niet-gebruik van inkomensondersteunende maatregelen.⁴
- Gezinnen zijn in toenemende mate afhankelijk van toeslagen. Zo kan iemand een uitkering van € 1.195 aanvullen met zes soorten toeslagen tot € 3.069. Dit betekent dat het besteedbaar inkomen dan maar voor 39 procent uit een uitkering en voor 61 procent uit toeslagen bestaat.⁵

Bekijk voor actuele kennis over bestaanszekerheid en gezondheid de websites van het [Lectoraat Armoede Interventies](#) van de Hogeschool van Amsterdam, met thema's als armoede, schulden en bestaanszekerheid, het [Lectoraat Sociale Kwaliteit](#) van de HAN University of Applied Sciences met thema's als sociale kwaliteit en financiële weerbaarheid en het [Lectoraat Sociale Innovatie](#) van de Hogeschool Rotterdam, dat zich richt op kansengelijkheid, armoede en het sociaal domein. Voor actuele cijfers kun je de volgende websites raadplegen: [CBS](#), het Sociaal en Cultureel Planbureau ([SCP](#)), [Nibud](#) en [waarstaatjegemeente.nl](#).

6. KIES VOOR TOEGANKELIJKE COMMUNICATIE

Het is al vaak benoemd, maar blijft een aandachtspunt: de begrijpelijkheid en toegankelijkheid van zowel mondelinge als schriftelijke communicatie. Drie miljoen mensen in Nederland hebben moeite met lezen en schrijven en zijn daarmee laaggeletterd. Bijna 1 op de 5 mensen boven de 12 jaar heeft beperkte digitale vaardigheden. Mensen die in bestaansonzekerheid leven hebben daarnaast vaak ook last van chronische stress, waardoor ze zich minder goed kunnen concentreren.

Voorbeelden

- De gemeente [Waalwijk](#) besloot in 2023 dat bewoners gedurende een bepaalde periode onduidelijke brieven van de gemeente konden terugsturen. Zij deden hiervoor een retour-afzender-sticker bij de uitgaande brieven en beloofden deze brieven makkelijker te maken. Ook opende de gemeente een vast meldpunt voor onduidelijke teksten van de gemeente.
- In [Gouda](#) zet de gemeente animaties in om bewoners op een toegankelijke en visuele manier te informeren over de beschikbaarheid van energiecoaches.

- De gemeente [Nijmegen](#) bekijkt bestaanszekerheid vooral vanuit het perspectief van de inwoners en pakt de verschillen tussen groepen bewoners aan vanuit één beleidsplan voor financiële bestaanszekerheid. De gemeente lanceerde de afgelopen twee jaar meerdere campagnes om alle diensten bij de doelgroepen te promoten en wist daarmee meer bewoners te bereiken.

Tips

- Er zijn zes taalniveaus in Nederland. Gebruik voor schriftelijke informatie [B1-niveau](#). Dit niveau bestaat uit gemakkelijke woorden die bijna iedereen gebruikt, en uit korte, eenvoudige en actieve zinnen. Gebruik dit niet alleen in communicatie met bewoners, maar ook in je eigen beleidstukken.
- Maak meer gebruik van animaties en beelden in plaats van tekst.
- Differentieer je communicatiekanalen per doelgroep, zodat je zowel jongeren als senioren bereikt. Voor jongeren kan bijvoorbeeld Instagram goed werken, terwijl ouderen liever een telefonisch spreekuur hebben. Door beide sporen tegelijk in te zetten kun je je bereik vergroten.
- Test alle concepten van je voorlichtingsmaterialen bij ervaringsdeskundigen.
- Werk je met digitaal communicatiemateriaal, denk dan ook aan de digitale toegankelijkheid voor de mensen voor wie je werkt. Hebben zij digitale vaardigheden, een budget voor een laptop of tablet en staat er op alle informatiepagina's dezelfde informatie? Zorg ook dat je digitale materiaal goed getest wordt.

Tools

- Doorloop het [stappenplan](#) van Pharos met bruikbare tools en testen voor het ontwikkelen van begrijpelijke materialen.
- Check geregeld je schriftelijke informatie (zowel online als op papier) op juistheid, volledigheid en begrijpelijkheid. Dit kan met behulp van de

[Pharos praktijkcheck](#) voor (zorg)organisaties of met de inzet van taalam-bassadeurs, bijvoorbeeld van [Stichting ABC](#).

- Maak gebruik van [Steffie](#), een website die allerlei zaken in begrijpelijke taal uitlegt.
- Wil je je communicatie verbeteren met ervaringsdeskundigen, neem dan contact op met [taalamassadeurs](#).
- Werk je met digitaal materiaal? Doe dan een [quicktest](#).

7. BOUW VANAF HET BEGIN BREED SAMEN EN LEG DOMEINOVERSTIJGENDE VERBINDINGEN

Multidisciplinaire teams brengen perspectief en draagvlak, zeker als daarbij ervaringskennis wordt meegenomen. Ze zorgen voor korte lijnen tussen verschillende teams, domeinen of organisaties, zowel in beleid als in de uitvoering. Ook zorgen betere verbindingen tussen afdelingen en beleidsterreinen voor efficiëntie en een integrale blik en aanpak.

Voorbeelden

- In Amsterdam Zuidoost werkt de gemeente aan armoedebestrijding in combinatie met gezondheid. Ze koppelen daarbij een schuldenvrije wijkaanpak aan gezondheid. Voor een eerste bijeenkomst in de buurt koos de gemeente ervoor om vanuit de casuïstiek van een huisarts te starten en werden allerlei formele en informele partijen uitgenodigd om samen over die casus te spreken. Hierdoor leerden de partijen elkaar kennen en konden ze ervaren waar eventuele barrières en oplossingen zaten. Ook de gemeente Ede koos ervoor om met een woningcorporatie, wijkverpleegkundige, schuldhulpverlener en welzijnswerker een casusbespreking te organiseren, waardoor duidelijk werd welke acties elkaar konden versterken.
- In Rotterdam houden de afdelingen Werk & Inkomen en Wonen en Gezondheid een maandelijks intern afstemmingsoverleg over lopende casussen. Dit voorkomt dubbel werk en tegenstrijdige adviezen.
- In [Dordt West](#) (Oud- & Nieuw-Krispijn, Wielwijk, Crabbehof) werkt de gemeente Dordrecht nauw samen met lokale onderwijsinstellingen, woningcorporaties, ondernemers en bewoners. Hier komt aan bod wat er leeft onder bewoners, waardoor gesprekken kunnen gaan over verkeersveiligheid maar ook over bredere wijkvisies.

- De gemeente [Nijmegen](#) schreef een integrale visie en aanpak op bestaanszekerheid en gezondheid.

Tips

- Door knelpunten en casussen gezamenlijk te analyseren en oplossingen te ontwerpen die meerdere doelen dienen, wordt versnippering en langs elkaar heen werken voorkomen.
- Lees het [magazine](#) *Meer bereiken met organisatienetwerken* voor inspiratie en kennis over het opbouwen en in stand houden van een goed werkend organisatienetwerk.
- Lees ook de [infosheet](#) *De vier bouwstenen van samenwerken* van Pharos.
- Zorg ervoor dat rollen en verantwoordelijkheden duidelijk zijn. Zorg ook dat er voldoende draagvlak en eigenaarschap is, zowel intern als in je samenwerking met externe organisaties. Zo voorkom je vrijblijvendheid. Haalbare, meetbare doelen geven richting en focus.
- Laat je inspireren door Carla Kolner die in haar [Marie Kamphuislezing](#) betoogt dat de kracht van de paradigmashift ook ligt in de taal die de verbinding mogelijk maakt tussen het sociaal domein, de bewoners en de gezondheidszorg. Dan kun je gezamenlijk werken naar een andere manier van doen.

Tools

- [Gesprekstool](#) Armoede en gezondheid. Deze tool helpt je in gesprek te gaan met beleidscollega's van andere beleidsdomeinen om gezondheids- en armoedebeleid aan elkaar te koppelen.
- Een integrale aanpak vraagt om goede samenwerking met partners. In het [Inspiratie- en werkboek](#) Armoede, schulden en gezondheid staan in hoofdstuk 3 tips over hoe je de samenwerking effectief kunt vormgeven.

- In de [publicatie](#) Een goed gesprek voor een brede aanpak van gezondheidsverschillen delen vijf ervaren professionals uit het sociaal domein hun ervaringen met hoe zij het brede gesprek met een inwoner aangaan. Het geeft een overzicht van de belangrijkste ingrediënten en tips voor een goed gesprek.
- Movisie maakte een [overzicht](#) van verschillende ‘brillen’ van waaruit je domeinoverstijgende samenwerking kunt bekijken.

8. GEBRUIK BESTAANDE PROJECTEN EN/OF STRUCTUREN

Gemeenten en partnerorganisaties zetten al vol in op het verbeteren van bestaanszekerheid en het tegengaan van gezondheidsverschillen. Vaak gebeurt dit in pilots die vaak geen vervolg krijgen of waarvan de aanpak en resultaten onvoldoende worden geborgd. Vind met weer een pilot niet opnieuw het wiel uit, maar kijk of je bestaande initiatieven of partnerschappen kunt uitbreiden of verbeteren. Betrek ook relevante informele organisaties of initiatieven. Heb ook vanaf het begin aandacht voor borging in je beleid en praktijk, zodat kennis en ervaring niet verdwijnt – ook niet bij personeelswisselingen.

Voorbeelden

- De gemeente [Dordrecht](#) sluit aan bij wat er al in de wijk aanwezig is, zoals bestaande structuren en sleutelpersonen. De gemeente ontwikkelde een brede toekomstvisie waarin bestaanszekerheid en gezondheid integraal worden aangepakt. Ze werken wijkgericht, vooral in Dordt West, onderdeel van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid.
- De gemeente [Wageningen](#) werkt nauw samen met het Welsaam netwerk, een netwerk van circa 25 formele en informele partijen die op allerlei

- onderwerpen in de sociale basis met elkaar samenwerken. Zo sluit een aanpak beter aan bij het lokale netwerk en bestaande gemeentelijke initiatieven.
- De gemeente Amsterdam maakt in sommige wijken gebruik van Buurtwerkkamers waar bewoners andere bewoners in een kwetsbare positie kunnen ondersteunen, o.a. met financiële zaken. Uit [onderzoek](#) van de Hogeschool van Amsterdam kwamen eerste voorzichtige positieve resultaten naar voren.

Tips

- Zet intern niet een nieuwe (overleg)structuur op, maar gebruik hierbij ook bestaande overleggen en projecten/programma's.
- Door bestuurders achter de aanpak te krijgen en de activiteiten binnen de reguliere werkzaamheden en begroting te verankeren, creëer je continuïteit.
- Waak ervoor dat een activiteit, project of pilot te veel op één of enkele personen leunt; dat maakt het kwetsbaar. Zorg voor een gedeeld eigenaarschap met duidelijk kaders en doelen voor alle organisaties.

Tools

- Gebruik het online platform [1Sociaaldomein.nl](https://www.sociaaldomein.nl), een landelijk platform voor alle professionals uit het zorg- en welzijnsdomein. Hier kun je collega's en netwerken uit je eigen regio vinden, maar kun je ook vraag en antwoord uitzetten voor goede voorbeelden en tips van professionals uit het land.

SLOTWOORD: VAN GOEDE VOORBEEDEN, TIPS EN TOOLS NAAR STRUCTURELE SYSTEEMVERANDERING

De voorbeelden, inzichten, tips en tools in deze handreiking laten zien dat integraal werken aan bestaanszekerheid en gezondheid geen kwestie is van nóg meer projecten, maar van een fundamentele verandering van doen, denken en organiseren. Systeemtransitie begint bij het doorbreken van verkokering, het centraal stellen van het bewonersperspectief en het creëren van ruimte om te leren wat écht werkt.

Juist nu zijn gemeenten aan zet om deze beweging te versnellen. De opgaven rond bestaanszekerheid en het verkleinen van gezondheidsverschillen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ze vragen om aansluiting tussen het sociaal domein en het gezondheidsdomein, en om een gemeente die steun en duidelijkheid biedt in plaats van complexe loketten, ingewikkelde communicatie en uiteenlopende regels.

De handreiking biedt concrete activiteiten om mee te starten. Nu is het aan gemeenten en andere organisaties om deze inzichten te vertalen naar lokale stappen die passen bij de eigen context en ambitie. Durf het systeem in beweging te brengen door klein te beginnen, samen te experimenteren en structureel te leren. Door partners te verbinden in een gedeelde opgave. En door bewoners volwaardig te betrekken bij het vormgeven van oplossingen. Bestaanszekerheid en gezondheid versterken elkaar wanneer we de condities scheppen voor een overheid die dichtbij, begrijpelijk en ondersteunend is. Die verandering start niet vanzelf — die start bij gemeenten die durven te kiezen voor een integrale aanpak.

Noten

1. Bron: <https://www.pharos.nl/factsheets/sociaaleconomische-gezondheidsverschillen-segy>
2. Bron: <https://www.pharos.nl/kennisbank/leven-met-ongezonde-stress>
3. Bron: Fransman, R., & Bakker, T. (2020)
4. Bron: <https://www.socialelvraagstukken.nl/systeemveranderingen-nodig-om-mensen-uit-armoede-te-halen>
5. Bron: <https://www.nibud.nl/nieuws/arjan-vliegenthart-geeft-lezing-over-veranderende-kijk-op-bestaanszekerheid>

COLOFON

Platform31 & Pharos
Den Haag, april 2026

Auteurs: Margot Leegwater, Noortje van Langen, Anna Hiemstra,
Maxje van der Heijden

Redactie: Platform31

Fotografie: Beeld van Kansfonds gemaakt door Linelle Deunk

Opmaak: Gé Grafische vormgeving

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van deze publicatie, aanvaarden Platform31, Pharos en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt mits de bron wordt vermeld.

OVER GEZONDIN

Om gezondheidsachterstanden terug te dringen is een lokale samenhangende aanpak nodig, met een actieve rol van de inwoner zelf. GezondIn ondersteunt gemeenten bij het versterken van hun lokale aanpak, verspreidt kennis en brengt professionals uit alle domeinen bij elkaar.

GezondIn wordt uitgevoerd door Pharos en Platform31 met financiering van het ministerie van VWS.

www.gezondin.nu